

**Вживання маркерів применшення категоричності
висловлення як засобів соціолінгвістичної ідентифікації мовця в
академічному дискурсі: кількісний аспект**

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки актуальним є вивчення мовлення крізь специфіку його реалізації у різноманітних мовних ситуаціях. Науково-академічний дискурс неодноразово привертав увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників (Л. Куликова (2006), І. Шпенюк (2014), Н. Арутюнова (1998), Р. Аликаєв (1999), Н. Сушкова (2009), Т. Яхонтова (2009) та ін.), проте особливості функціонування певних лінгвістичних одиниць як засобів соціолінгвістичної характеристики мовців в академічних ситуаціях спілкування ще потребують детального висвітлення. Актуальність обраної проблематики визначається все ширшим проникненням соціальної детермінанти у лінгвістичну сферу та необхідністю системного опису засобів соціолінгвістичної ідентифікації мовця. Метою статті є здійснити кількісний аналіз вживання маркерів применшення категоричності висловлення як засобів соціолінгвістичної ідентифікації мовців в усному американському дискурсі.

Соціолінгвістична ідентифікація трактується нами як результат соціолінгвістичного аналізу, що визначається на основі як соціальної взаємодії так і єдності мовних ознак. До основних факторів ідентифікації учасників академічної комунікації відносимо: гендерну приналежність мовця (чоловіки/жінки), предметну галузь, в якій відбувається академічна комунікація (точні/гуманітарні науки), академічну роль комунікантів (викладачі/студенти).

Основними операційними одиницями соціолінгвістичного аналізу соціальної диференціації мови є соціолінгвістичні змінні

(sociolinguistic variables), які вслід за М. Каменським [6: 171], ми визначаємо як соціально марковані мовні кореляти стратифікаційної і ситуативної варіативності мови. У нашому дослідженні до соціально маркованих мовних одиниць відносимо маркери позиції суб'єкта.

Позиція суб'єкта визначається, як вимір ставлення, та включає риси, які стосуються шляхів, за допомогою яких мовці презентують себе та повідомляють власні судження, думки та зобов'язання [2: 176]. Маркери позиції суб'єкта включають 1) маркери применшення категоричності висловлення, що інтерпретуються як "результат ослаблення одного з параметрів мовленнєвої взаємодії" [12: 882], або як "комунікативна стратегія, що вербалізується через мовні сигнали-хеджи, і є спрямованою на пом'якшення іллокутивної сили або пропозиційного змісту висловлювання" [10] та 2) маркери акцентування та підсилення мовлення – маркери, що використовуються задля підкреслення, акцентування впевненості і переконання адресата в мотивованості, достовірності свого твердження, переконання слухача у впевненості мовця у запропонованому твердженні та позначення залученості та єдності зі слухачами.

У цій статті ми зосереджуємося лише на маркерах применшення категоричності висловлення та обмежуємося аналізом особливостей їх вживання як засобів ідентифікації гендерної приналежності мовців в академічному дискурсі.

Світ дискурсу, що створюється мовною особистістю, характеризується особливою системою конотації та референції (ідентифікації суб'єктів цього світу відповідно до зображуваної дійсності), або – в дещо іншій площині – особливим способом відтворення дійсності, фізичної та мовної [1: 78]. Гендерна приналежність накладає значний відбиток на вербальну поведінку людини та являє собою приписаний статус, який дістається людині автоматично і супроводжує протягом всього життя [3: 181]. У зв'язку з цим ми можемо говорити про гендерні ролі – "набір очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків та жінок" [8: 259].

Нашим головним завданням є перевірка припущення, що чоловіки та жінки в академічних ситуаціях спілкування по-різному вживають маркери применшення категоричності висловлення, що проявляється у кількісних розходженнях в частоті вживання цих одиниць у чоловічому та жіночому мовленні. З метою перевірки цього припущення нами було проаналізовано мовлення чоловіків та мовлення жінок. Матеріалом дослідження слугують 40 лекцій (Large/Small Lectures), взятих з Мічиганського корпусу усної академічної англійської мови MICASE (The Michigan Corpus of Academic Spoken English) [14]. Обсяг проаналізованого мовлення чоловіків становить 184327 слововживань, а мовлення жінок – 173431.

Функціонування маркерів применшення категоричності висловлення в академічному дискурсі здійснюється на основі власної, здійсненої на синтезі існуючих в лінгвістичній літературі [11; 13], класифікації маркерів зменшення категоричності висловлення. У нашій класифікації виділяємо три групи маркерів применшення категоричності висловлення:

I. Маркери зорієнтовані на слухача (hearer oriented), що вживаються для привернення уваги слухачів, залучаючи їх до участі в академічній комунікації. До цієї групи ми включаємо такі маркери: *you see, you know, you agree?, don't you agree?, imagine, if you understand, if you catch* та інші;

II. Маркери зорієнтовані на мовця (speaker oriented), що вживаються для вираження особистої думки та знань мовця, орієнтуючи його на передачу інформації аудиторії та одночасно на дотримання мовного етикету. Зазначена група маркерів поділяється на 13 підгруп:

II. 1) Атрибутивні маркери: *they say, according to..., in/on smb's view/point of view, in/on smb's opinion, as smb. observes, smb's approach to...is that, one might consider, it is often believed, it is often heard, it is recognized, it is widely/commonly assumed* та інші;

II. 2) Маркери особистого вираження ймовірності: *I guess, I'm not sure, I hope, let's say, I would say, we might conclude that, I'm not sure that, I mean, I think, I wonder* та інші;

II. 3) Маркери адаптації: *sort of, kind of, (un)likely, in some way, so to speak, stuff, sorta, kinda* та інші;

II. 4) Маркери вираження відносного значення (модальні дієслова): *would, could (well), might (as well), may (as well), must* та інші;

II. 5) Маркери вираження відносного значення (прислівники): *somehow, sometime(s), somewhere, supposedly, anywhere, maybe, like (this), quite, somewhat, possibly, about(to), fairly, bit of, well, probably* та інші;

II. 6) Маркери вираження відносного значення (дієслова): *suppose, assume, believe, seem, mention, wonder, notice, pretend, speculate, think, guess, expect, suspect, suggest, propose, claim, doubt* та інші;

II. 7) Маркери вираження відносного значення (іменники): *thing, potential, a few, possibility, piece, hypothesis, uncertainty, couple of, assumption, opinion, attempt, prediction, probability, consideration, idea* та інші;

II. 8) Маркери вираження відносного значення (займенники): *something (of/like that), someone, somebody, anybody, anyone, anything, anyway* та інші;

II. 9) Маркери вираження відносного значення (прикметники): *some of/time, any, possible, (un)certain, similar to, several, enough, some other, surprising, presumable, general* та інші;

II. 10) Маркери зменшення: *a little bit, for a while, slightly, less, not too much, much less, not very, a little more* та інші;

II. 11) Маркери вираження частотності: *a number of, a bunch of, the order of* та інші;

II. 12) Зв'язуючі ад'юнкти: *in a/this way, in some ways, at some point, at some level, at some degree, in a/some sense, or so, in all probability, in other words* та інші;

II. 13) Неособові відносні займенники: *wherever, whatever, whatsoever, one* та інші;

III. Маркери зорієнтовані на організацію дискурсу (discourse organizing), які вживаються задля привернення уваги до певних частин висловлення, уникнення категоричних тверджень та категоричності, прийняття альтернативних варіантів. До цієї групи ми

включаємо такі маркери: *there/it should be, as if (you were about to), it's like, ... would it?, to be gonna, it can be, to be appropriate to..., or something like that, would there be any chance of..., it might be suggested* та інші.

У досліджуваному матеріалі зареєстровано 20893 вживань маркерів применшення категоричності висловлення, серед них 8418 вживань маркерів у мовленні чоловіків, 12475 – у мовленні жінок. Обсяг отриманої вибірки АК є достатнім, щоб вважати його "надійним" для проведення подальших досліджень та отримання вірогідних висновків про особливості її функціонування, оскільки отримані показники характеризуються 1% відносною похибкою. Зазвичай у лінгвостатистичних дослідженнях прийнятою вважається похибка у 5%, хоча допустима і 20-30% похибка [5: 42].

Аналіз наповненості груп маркерів засвідчив, що аналізовані одиниці розподіляються за ними нерівномірно, зокрема, найбільша кількість маркерів спостерігається у групі маркерів зорієнтованих на мовця – 18687 маркерів, найменше – в групі маркерів зорієнтованих на слухача – 851 маркер. Разом з тим, у групі маркерів зорієнтованих на мовця також спостерігаються кількісні відмінності в наповненості окремих підгруп. Отож, кількісні показники у вживанні маркерів применшення категоричності висловлення зазначених груп у мовленні чоловіків та жінок показані у Табл.1.:

Таблиця 1

Кількісний аспект вживання маркерів применшення категоричності висловлення у мовленні чоловіків та жінок

Гендерна приналежність мовця	Мовлення чоловіків	Мовлення жінок
Групи маркерів		
I. Маркери зорієнтовані на слухача (hearer oriented)		
	384	467
Разом в групі:	384	467
II. Маркери зорієнтовані на мовця (speaker oriented)		

II. 1) Атрибутивні маркери	199	351
II. 2) Маркери особистого вираження ймовірності	399	981
II. 3) Маркери адаптації	340	477
II. 4) Маркери вираження відносного значення (модальні дієслова)	459	644
II. 5) Маркери вираження відносного значення (прислівники)	2442	3629
II. 6) Маркери вираження відносного значення (дієслова)	937	1354
II. 7) Маркери вираження відносного значення (іменники)	772	1209
II. 8) Маркери вираження відносного значення (займенники)	247	327
II. 9) Маркери вираження відносного значення (прикметники)	648	826
II. 10) Маркери зменшення	315	466
II.11) Маркери вираження частотності	39	55
II. 12) Зв'язуючі ад'юнкти	204	374
II. 13) Неособові відносні займенники	447	542
Разом в групі:	7448	11235
III. Маркери зорієнтовані на організацію дискурсу (discourse organizing)		
	586	773
Разом в групі:	586	773
Разом:	8418	12475

Примітка. Сірим кольором виділено кількісно переважаючі показники.

Отож, як свідчать дані таблиці, наше припущення виявилось вірним: у всіх трьох виділених групах маркерів спостерігаються значні кількісні відмінності у показниках. Зокрема, кількісні показники вживання досліджуваних маркерів применшення категоричності у мовленні жінок переважають над частотою вживання цих одиниць у мовленні чоловіків. Зауважимо, що гендерні

розходження у сфері використання мови неможливо розглядати як абсолютні маркери чоловічого або жіночого мовлення, адже вони відрізняються не лише за частотою їх використання, а й за ступенем їх реалізації, що в кожному випадку визначається ситуативним контекстом та індивідуальними особливостями мовця. Тому, погоджуючись з [4; 7; 9], на даному етапі нашого дослідження ми говоримо лише про певні тенденції, яким надається перевага. Надалі для того, щоб верифікувати чи можуть отримані кількісні дані бути показниками соціолінгвістичної ідентифікації мовців в академічному дискурсі, тобто чи існує зв'язок між частотою певної групи маркерів применшення категоричності висловлення і фактором ідентифікації "гендерна приналежність мовця", ми плануємо використати спеціальні статистичні методи, зокрема критерій хі-квадрат та коефіцієнт взаємної спряженості Φ , які допоможуть встановити наявність чи відсутність статистично значущих зв'язків між явищами та ступінь зв'язку між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамович С. В. Семантическая категория аппроксимации и система средств ее выражения / С. В. Адамович. – Гродно: ГрГУ, 2011. – 183 с.
2. Антинескул О. Л. Гендер как параметр текстообразования / О. Л. Антинескул. – Пермь: Пермский гос. ун-т, 2001. – 168 с.
3. Беликов В. И. Социолингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М.: Гос. рос. гуманит. ун-т., 2001. – 439 с.
4. Городникова М. Д. Гендер в коммуникативной интеракции / М. Д. Городникова // Гендер: язык, культура, коммуникация: доклады второй Международной конференции. – М.: "Рудомино", 2002. – С. 70–76.
5. Жуковська В. В. Функціонування абсолютної конструкції у сучасній англійській мові (на матеріалі Британського національного корпусу) / Жуковська В. В. // Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. Івана Франка, 2016. – С. 40–50.

6. Каменский М. В. К вопросу о социолингвистической парадигме дискурсных маркеров английского языка / М. В. Каменский // Вестник Ставропольского государственного университета. – Ставрополь, 2007. – № 50. – С. 171–178.

7. Крючкова Т. Б. Язык и идеология (К вопросу об отражении идеологии в языке): дис. ... канд. филол. наук. – М., 1975.

8. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб: Питер, 1997. – 688 с.

9. Табурова С. К. Эмоциональный уровень мужской и женской языковой личности и средства его выражения: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1999.

10. Ярхо А. В. Комуникативна стратегія невпевненості в сучасному англомовному діалогічному дискурсі [Електронний ресурс] / А. В. Ярхо. – Режим доступу: <http://www.disser.com.ua/content/32017.html#download>

11. A Comprehensive Grammar of the English Language / Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. – London: Longman, 1985. – 1779 p.

12. Caffi C. On mitigation / C. Caffi // Journal of pragmatics. – 1999. – V. 31. – P. 881–909.

13. Urbanová L. On Expressing Meaning in English Conversation: Semantic Indeterminacy / L. Urbanová: Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta, 2003. – 121 p.

СПИСОК ІЛЮСТРОВАНІХ ДЖЕРЕЛ

14. Michigan Corpus of Academic Spoken English (MICASE) [Електронний ресурс]. – Dr. Ute Römer, 2010. – Режим доступу: <http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/MICASE/index.html>